מצוות קריאת ההלל – במועדים בכלל ובפסח בפרט

פתיחה

כידוע, ביו"ט ראשון של פסח קוראים שלוש פעמים הלל: בבית הכנסת בלילה(רוב קהילות), במהלך ההגדה וביום (כל ישראל). במקדש אמרו הלל נוסף. בשיעור ננסה לברר את מקור אמירת הלל במועדים בכלל, הגדרת המצווה בכלל ובמופעיה השונים, ואת ההיבטים המיוחדים של אמירתו בפסח – בהם יש להתמקד (כלומר: סעיף 1 - מבט כללי, ו2-3 בעיון. בסעיף 4 לכה"פ עד הגרי"ז שחשוב לראות, אח"כ הרחבה רעיונית.)

שימו לב גם למיקום של ההלל בהגדה של פסח, ומה הפסקה שלפניו.

1. חיוב הלל – כללי

ערכין י א: "ובשנים עשר יום בשנה החליל...להיתרן הראשון". מהרש"א שם: "אין אומרים שירה על הנס שבחו"ל". (להלן). שם יא א: "אמר רב יהודה אמר שמואל מנין לעיקר שירה...טוב לבב לא איקרי". רמב"ם הל' שופר, סוכה ולולב ח, טו (להלן). רמב"ם הל' מגילה ג: ה-ו. רמב"ם ורמב"ן בהשגות על סה"מ שורש א (שלהלן).

2. הלל על שחיטתו

סד א במשנה ("יצתה כת ראשונה...) ורש"י. רש"י שם, ותוס' ד"ה "קראו את ההלל". רמב"ם הל' קרבן פסח א, יא (להלן).

3. הלל על אכילתו

- צה א: במשנה ובגמ' שם עמ' ב: "הראשון טעון...ואין אומרים הלל" . רש"י שם. סוכה לז ב במשנה ובתוס' ד"ה "בהודו" עד...ובאנא ה' הושיע נא".
- ירושלמי פסחים פרק ט הל' ג: "א"ר יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק...אף זה טעון הלל".
- משנה פסחים פרק י: ד-ז. פסחים לו א: "ורבי עקיבא האי דקרינן..דברים הרבה" , ורש"י. תוספתא פסחים י, ח (ליברמן). מסכת סופרים כ, ז (להלן).
- תשובות הגאונים שערי תשובה בי' קב "ורב עמרם ורב צמח...לדחות מעשיהם". (להלן).
- מרדכי פסחים, הסדר בקצרה רמז תריא. (להלן)
- ספר המצוות לרמב"ם קנז, ובחינוך מצווה כא (שניהם להלן).
- שולחן ערוך אורח חיים סימן תפז סעיף ד.

4. מקור חיוב ההלל והיבטים רוחניים/רעיוניים

- קיז א: "אמר רב יהודה אמר שמואל: שיר שבתורה ... וישראל אומרים את ההלל. (לסוגיה האגדית יש המשך – אפשר לעיין שם)
- חידושי הגרי"ז ערכין י ב שלהלן.
- שבת קיח ב: "אמר רבי יוסי: יהא חלקי ...עם דמדומי חמה. ר' יונה על הרי"ף בברכות כג א בדפי הרי"ף (מה שלהלן).
- תוספתא סוטה ו (שלהלן). שיר השירים רבה פרשה ד: "ר' ברכיה בשם ר' אלעזר...ביום קראנו". (להלן)
- לפי הזמן עיינו גם במדרשי האגדה הבאים:
- סנהדרין צד א: "למרבה המשרה...ובזוזי דבזוזי". ילקוט שמעוני תהלים רמז תתפט (להלן), ברכות ז ב: "ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מיום שברא הקדוש ברוך הוא ... הפעם אודה את ה' ".
- מהר"ל גבורות ה' סא (שלהלן).

מקורות מלאים

מהרש"א, ערכין שם

אין אומרים שירה על נס שבח"ל כו'. יש לתת טעם בזה לפי שכשנכנסו לא"י נתקדשה והקב"ה נקרא אלהי ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד כמ"ש הרמב"ן פרשת נצבים ע"ש והנס שם על ידו ולא ע"פ שליח וראוי לומר עליו הלל משא"כ נס שבח"ל שנעשה ע"פ שליח או ע"י מלאך ורב נחמן דסבר לקמן כיון שגלו חזרו להיתרן הראשון היינו משום דודאי כשישראל על אדמתן אין השכינה שורה אלא בא"י במקום קדושה ואין לומר שירה אלא על נס שבא"י אבל כשגלו הרי גם שכינה עמהם בח"ל כדאמרינן עמו אנכי בצרה ויש לומר הלל גם על נס שבח"ל ובפורים קרייתא זו הלילה וק"ל:

ספר המצוות לרמב"ם שורש א

השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצות שהן מדרבנן. דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבאורו כי אחר שהיה לשון התלמוד שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני איך נאמר בדבר שהוא מדרבנן שהוא מכלל המנין. אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה ומקרא מגלה בכלל מצות עשה וכן מאה ברכות בכל יום ונחום אבלים ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים וחשוב תקופות **ושמונה עשר יום לגמור בהן את ההלל**

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש א

אם כן למה יתפלא על ההלל שנצטוה למשה בסיני שיאמרו ישראל במועדיהם שירה לאל שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והבדילם לעבודתו ובא דוד ותקן להם את ההלל הזה כדי שישירו בו. וכן השיר שבמקדש מן התורה הוא כדברי האומר (ערכין יא א) עיקר שירה בפה ושירה מעכבת קרבן והוא לדוד כמו ששנינו במס' תמיד (ט ב) השיר שהיו הלוים אומרים בבהמ"ק בראשון היו אומרים לי"י הארץ ומלואה תבל ויושבי בה וכו'. וכן אמרו בבהמ"ז שהוא ודאי מן התורה (ברכו' מח ב) משה תיקן ברכת הזן יהושע תקן ברכת הארץ שלמה תקן בונה ירושלם. וכולן אין מטבען תורה אבל נצטוינו מן התורה שנברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו, כענין ברכת בנימין רעיא שאמר בריך רחמנא מאריה דהאי פיתא (שם מ ב), ובאו הנביאים ותקנו לנו נוסח מתוקן הלשון וצח המליצה ושנינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך מהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלם עיר קדשך. כי הענין תקן שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר. וכן כל מה שאנחנו משבחים בו לאל יתעלה כך הוא. ולמה יתמה הרב בהלל זה ביסודו שלדוד יותר מהתושבחות כולן. ומלבד זה שאין לרב המתמיה בזה שום ראיה שיהיו המזמורים האלו שלהלל זה לדוד אבל שמא למשה רבינו הם כמו תפלה למשה איש האלהים ואחד עשר מזמורים שעמו כי זה ספר תהילות מחובר מכל השירות שנאמרו בישראל ברוח הקדש וחכמים מייחסים מהם לאדם הראשון ולאברהם אבינו כמו שהוזכר בגמר (פסחים) [בתרא] (יד ב). והרי בהלל זה עצמו הזכירו חכמים שאינו לדוד אמרו שם בפרק ערבי פסחים (קיז א) הלל זה מי אמרו א"ר יוסי אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים וחלוקין עליו חבריו לומר דוד אמרו ונראין דבריו מדבריהם איפשר שחטו ישראל את פסחיהם ונטלו לולביהם ואין אומרין הלל. ושם עוד הלל זה מי אמרו ר' אליעזר הגדול אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמד עליהם פרעה הרשע הם אמרו לא לנו ה' לא לנו ורוח הקדש משיבה למעני למעני עד וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנוהו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא על הצבור ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן. והנה לדעת ר' אליעזר הוא למשה על צרתן עם פרעה ולדברי חכמים לא על צרה ידועה שלפרעה אבל הוא שירה לכל הפרקים והצרות ולגאולה העתידה מתקנת נביאים שביניהם. ומה שאמרו נביאים שביניהם ירמוז לדור שיצא ממצרים למשה אהרן ומרים ואל אצילי בני ישראל ולכל שבהם רוח הקדש. או יהיה פירושו תקנוהו שייחדו להם השיר הזה לפרקים ולצרות כמו שאמרו בברכות (לג א) אנשי כנסת הגדולה תקנינהו. אם כן אין שאלה לרב על בעל ההלכות בהלל זה כלל. ואמנם כבר הודינו שבעל הלכות מכניס בחשבון הזה מצות שלדבריהם למדנו עליו זכות וכתבנו התנצלותו. אבל התעוררנו על ההלל מפני שאין לנו מפורש בהלל שלשחיטת הפסח ואכילתו והלל שלנטילת לולב דאורייתא וראשון דפסח ועצרת. בכל אלו אין לנו ראיה שיהא מדבריהם. וכבר אמרו בגמר תענית (כח ב) הלל דראש חדש לאו דאורייתא ומשמעות זה דבימים שהיחיד גומר בהם את ההלל הוא דאורייתא. ובמסכת ערכין (י ב) דרשו בו השיר יהיה לכם כליל התקדש חג לילה המקודש לחג טעון שירה שאינו מקודש לחג אינו טעון שירה. ואף על פי שזה מדברי קבלה הוא, אבל יאמר הנביא כי ישירו לאל המושיע אותם מיד סנחריב כאשר הם משוררים בליל התקדש חג והוא ליל אכילת הפסח שהיו משוררין בקול גדול כמו שאמרו (פסחי' פה ב) כזית פסחא והלילא פקע איגרא. ועוד אם הוא מדבריהם למה יתמה ר' יוסי אפשר שחטו ישראל את פסחיהם ולא אמרו שירה נטלו את לולביהן ולא אמרו הלל. והלא דוד אמרו כדברי הרב והוא ובית דינו תקנוהו או ב"ד שלאחריהם תקנו אותו על הפסח ועל הלולב וכיון שתקנה הוא אין לו לר' יוסי קושיא על מי שיתן אותה התקנה לדוד האומר ההלל או לב"ד אחרון אבל הראוי שיהא מייחס אותה לאנשי כנסת הגדולה שמתקנין תפלות וברכות. ועל כל פנים יאמרו שהלל זה עצמו מוקדם לדוד. והנראה מדבריהם שהוא מן התורה כמו שפירשתי **ויהיה הל"מ או שהוא בכלל השמחה שנצטוינו בה כמו שכתוב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם כי עיקר השירה בפה וכלי לבסומי קלא הוא ונצטוינו בשמחת השיר על הקרבן ושלא בשעת הקרבן בכלל השמחה אלא שמיעטו ראשי חדשים בגבולין מפני שאינו מקודש לחג ואינו טעון שירה. ושם במסכת ערכין (יא א) אמרו מניין לעיקר שירה מן התורה מהכא תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב אי זו היא עבודה שהיא בשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו שירה**. אם כן אפשר שנדרוש בימים טובים שכתוב שמחה ונתרבו כל מיני שמחות שתהא השירה מכללם. אבל בשני ממסכת ברכות (יד א) אמרו בהלל ובמגלה מהו שיפסיק מי אמרינן קריית שמע דאורייתא פוסק הלל דרבנן לא כל שכן או דלמא פרסומי ניסא עדיף. וזה מראה שהוא מדבריהם. אבל אפשר שעל ימי חנכה ועל ימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל נאמר וכמו שחלקו אחר כך במימרא הסמוכה לזו ודומיא דמגלה שאלו אבל הלל באכילת פסחים ונטילת לולב יהיה מן התורה כמו שנראה מפשטי שמועות אלו שהזכרנו. ומכל מקום בעל ההלכות פטור מכל התביעות והתרעומות הללו:

רמב"ם הלכות קרבן פסח פרק א הלכה יא

היו פחות מחמשים אין שוחטין את הפסח לכתחלה [ואם שחטו כשר], ואם שחטו כולן בבת אחת כשר, כיצד נשחט, נכנסה הכת הראשונה עד

שתתמלא העזרה ונועלין דלתות העזרה ומתחילין לשחוט את פסחיהן, וכל זמן שהן שוחטין ומקריבין קוראים הלויים את ההלל, אם גמרו ההלל ועדיין לא שלמה הכת מלהקריב, שונים, ואם שנו ולא שלמו להקריב משלשין, ומעולם לא שלשו.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת פסחים פרק ט הלכה ג
א"ר יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק כתיב [ישעי' ל כט] השיר יהיה לכם כליל התקדש חג בא ליל פסח ללמד על מפלתו של סנחריב ונמצא למד ממנו. מה זה טעון הלל אף זה טעון הלל

מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק כ הלכה ז
וגומרין את ההלל כל שמונת ימי חנוכה. בשלשה פרקים הראשונים, אין משיבין, ואין צריך לומר לשאול, בשנים האחרונים, שואלין מפני היראה ומפני הכבוד, ואילו הן שלשה ראשונים, הללו עבדי י"י, בצאת ישראל, אהבתי, שנים האחרונים, הללו את י"י, הודו לי"י. וצריך לברך בתחילתו ולקרותו בנעימה, דתניא ר' שמעון בן יהוצדק אומר, ימים שמונה עשר ולילה אחד, יחיד גומר בהן את ההלל, ואילו הן, שמונת ימי חנוכה, ושמונת ימי החג, ויום טוב של עצרת, ויום טוב הראשון של פסח ולילו, ובגולה אחד ועשרים יום ושני לילות. ומצוה הן המובחר לקרות את ההלל בשני לילות של גליות, ולברך עליהן, ולאומרן בנעימה, לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו, וכשהוא קורא אותו בביתו אינו צריך לברך, שכבר בירך ברבים

תשובות הגאונים – שערי תשובה סימן קב
ורב עמרם ורב צמח ז"ל כתבו ולגמור את ההלל בלילי פסחים אין מברכין ולמה מפני שחולקין אותו באמצע והוצרך לומר והרביעי יגמור עליו את ההלל כדי שלא ידלג בר"ח והקשיתם וכי יש טעון ברכה לאחריו ואין טעון ברכה לפניו יש כיוצא בה ברכה אחרונה שבק"ש ודאמור רבנן כל הטעון ברכה וכו' הא א"ר יוחנן אין למדין מן הכללות אפי' במקום שנאמר בהן חוץ ורבינו האיי ז"ל דמלתא כדקאמר רב צמח ז"ל שאין מברכין עליו בלילי פסחים לגמור ואין אנו אומרים אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה שכן שנינו רבן גמליאל וכו' ובסופה לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו' כך היא שנויה במשנתנו וכן מנהג כל ישראל ולפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו ויפה אמר שיש טעון ברכה כזה לאחריו ואין טעון לפניו ק"ש שאין מברכין אותו אקב"ו על ק"ש ואעפ"כ אנו מברכין לאחריו אמת ויציב וזו ודאי ברכה לאחריה שהרי על כל פרק ופרק אומר אמת על חותמה שהיא פרשת ציצית אומר אמת ויציב ויפה אמר נמי שאין למדין מן הכללות וכיון דכולי עלמא כך הם עושים וכך ירשו ישראל מאבותיהם אין למדין מן הכלל הזה לדחות מעשיהם:

מרדכי מסכת פסחים הסדר בקצרה רמז תריא
על קריאת הלל שבלילי פסחים כתבו הגאונים שאין מברך עליו לגמור לפי שמפסיקין בו לאכול סעודתן ואינו אלא כקורא בעלמא וכן פירש רב צמח ורב האי שאין אלא כקורא בעלמא וכן כתב בעל הלכות גדולות אין מברכין בלילי פסחים לגמור את ההלל לפי שחולקין אותו לאמצע אבל במסכת סופרים [פ"כ ה"ט] יש שמברכין וכן כתב הריב"א שמברכין (ובפרק) [דבפרק] ב' דערכין [י ב] מפרש הטעם [למה] אין גומרין הלל שמונת ימי הפסח כמו בסוכות לפי שימי החג חלוקין בקרבנות וימי הפסח אין חלוקין בקרבנותיהם

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנז
והמצוה הקנ"ז היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחלת הלילה כפי צחות לשון המספר. וכל מה שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ובהודות לו ית' על מה שגמלנו מחסדיו יהיה יותר טוב. כמו שאמרו (הגש"פ) כל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ספר החינוך מצוה כא
מצות סיפור יציאת מצרים
לספר בענין יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם, שנאמר [שמות י"ג, ח'] והגדת לבנך וגו'.
שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תפז סעיף ד
בליל ראשון של פסח [ט] גומרין ההלל בצבור בנעימה בברכה תחלה וסוף, וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות. הגה: וכל זה (טז) אין אנו נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל.

חידושי הגרי"ז ערכין י ע"ב
שם, ברמב"ם בהלכות חנוכה (פ"ג הל"ו) כ' וז"ל, ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמד"ס אלא קריאת ההלל לעולם מד"ס בכל הימים שגומרים בהן את ההלל, ובהשגות, א"א ויש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם עכ"ל, והנה בערבי פסחים (דף קי"ז ע"א) וחכ"א נביאים שביניהן תקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם לישראל ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן ע"כ, וברש"י פירש שם דעל כל צרה וצרה היינו נס חנוכה, אולם בהלכות גדולות כתב שעל כל צרה לא קאי על ימים הקבועים כלל, ורק דהיכא שאירע להם צרה ונגאלו אז

יכולים כל ישראל יחד לומר הלל, ודוקא כל ישראל יחד, אבל ציבור מיקרי ג"כ יחיד, והם ב' דינים, דעל כל פרק ופרק היינו י"ד ימים הקבועים, ועל כל צרה וצרה הוא דין אחר, והיינו דיכולים לומר הלל כ"ז שנגאלים מצרה ובזה איכא תנאי של כל ישראל יחד דוקא, וכן כתבו תוס' בברכות (דף י"ד ע"א בד"ה ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל), ז"ל, לאו דוקא יחיד אלא אפילו ציבור קורא יחיד כיון שאין כל ישראל ביחד כמו שהיו בשחיטת הפסח בי"ד בניסן ולאו דוקא גומר וכו' ע"כ, הנה מה שהביאו משחיטת פסחים בי"ד בניסן, צ"ל דס"ל כשיטת רש"י פסחים (דף ס"ד ע"א ד"ה קראו) שישראל אומרים הלל ולא הלויים כשיטת התוס' שם והרמב"ם בהלכות קרבן פסח (פ"א הלי"א), דאל"כ לא הוי מייתי מידי כיון שאין הישראל אומרים הלל כלל, אבל אכתי צ"ע דהתם הלא הוא דין וחובה לומר הלל בשחיטת הפסח, ומה שייכות זה להך דינא דכל ישראל יחד יכולים לומר הלל בנגאלו מן הצרה:

והנה הר"ן בפרק ערבי פסחים הביא בשם רבינו האי גאון וז"ל, אבל רבינו האי גאון ז"ל כתב בתשובה שאין מברכין על הלל שבלילי פסחים לגמור את ההלל שאין אנו קוראין אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה וכו' לפיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו עכ"ל, ובמרדכי הביא זה בשינוי לשון קצת, וז"ל, על קריאת הלל שבלילי פסחים כתבו הגאונים שאין מברך עליו לגמור לפי שמפסיקין בו לאכול סעודתן ואינו אלא כקורא בעלמא וכן פירש רב צמח ורב האי שאין אלא כקורא בעלמא עכ"ל, ובביאור דבריהם נראה דהא באמת ב' דיני הלל הן, דהלל שנתקן לי"ח ימים הקבועים הוא דין קריאת הלל, ודין הלל דתקנו שיכולים לומר כשנגאלו מצרה אינו דין הלל של קריאת הלל כי אם דין הלל של שירה, ורק דלהתוס' דהלוים היו אומרים הלל הוי זה שירה על הקרבן, כמו בכל מקום שירת הלוים, והיינו דמייתי התוס' משחיטת פסח, דצריך כל ישראל יחד, אף דהתם הלל הוא דין וחובה, אלא דמייתי דבדין הלל של שירה צריך דוקא כל ישראל יחד, ועוד נפק"מ דבהלל של קריאת הלל צריך כל ההלל דוקא ולא שייך מקצת הלל, משא"כ הלל של שירה שפיר שייך אף מקצת הלל, כמבואר במשנה פסחים (דף ס"ד ע"א) מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי כי ישמע ה', ויתבאר בזה לשון הגמרא ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל, והיינו דנקט אלו הב' נפק"מ, דבימים הקבועים אין צריך לכל ישראל, וגם דאיכא דינא דגומר ול"ש מקצת הלל, וזהו ביאור דברי רב האי גאון, דאין צריך לברך לפי שאין אומר בתורת קורין, ר"ל שאינו מתורת קריאת הלל כי אם בתורת אומר שירה, ועל זה ליכא דין ברכה, וזה ג"כ מה שהביא המרדכי דכיון דמפסיקין באמצע הרי שאינו אלא הלל של שירה ולא של קריאת הלל, ומיושב בזה דברי הרמב"ם דדין הלל של קריאת הלל הוא לעולם מדברי סופרים, אבל הלל של שירה הוא מדברי קבלה, והיינו קרא דהשיר יהיה לכם כליל התקדש חג, דקאי על ערבי פסחים דהוא דין הלל של שירה וזהו מדברי קבלה, [א"ה, עיין כ"ז בחידושי מרן רי"ז הלוי פ"ג מחנוכה ה"ו]:

תוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק ו
דרש ר' עקיבא בשעה שעלו ישראל מן הים בקשו לומ' שירה שרת עליהן רוח הקדש ואמרו שירה כיצד אמרו שירה כקטן שקורא את ההלל בבית הסופר ועונין אחריו על כל עניין ועניין משה אמ' אשירה לה' וישראל אמרו אשירה לה'.... ר' יוסי הגלילי אומ' כיון שעלו ישראל מן הים וראו את אויביהם פגרים מתים ומוטלין על שפת הים אמרו כולם שירה עולל מוטל בין ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו כיון שראו את השכינה הגביה עולל צוארו ותינוק שמט פיו משדי אמו וענו כולם שירה ואמרו זה אלי ואנוהו

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ד
ר' ברכיה בשם ר' אלעזר אמר ראוין היו ישראל לומר שירה על מפלתן של סיחון ועוג, וראוי היה חזקיהו לומר שירה על מפלת סנחריב דכתיב (ד"ה =דברי הימים= ב' ל"ב) ולא כגמול עליו השיב (לו) יחזקיהו, (למה), כי גבה לבו, את חמי חזקיה מלך וצדיק ואת אמרת כי גבה לבו, אלא גבה לבו מלומר שירה אתא ישעיה לגביהון דחזקיהו וסיעתו אמר להון (ישעיה י"ב) זמרו ה', אמרון ליה למה (שם /ישעיהו י"ב/) כי גאות עשה, אמרון ליה כבר מודעת זאת בכל הארץ, א"ר אבא בר כהנא אמר חזקיהו תורה שאני עוסק בה מכפרת על השירה, א"ר לוי אמר חזקיהו מה אנו צריכין לומר נסיו וגבורותיו של הקב"ה כבר מודעת זאת מסוף העולם ועד סופו.... ריב"ל אמר אילו אמר חזקיהו שירה על מפלת סנחריב היה נעשה הוא מלך המשיח וסנחריב גוג ומגוג והוא לא עשה כן אלא אמר (תהלים כ') עתה ידעתי כי הושיע ה' משיחו וגו' אלה ברכב וגו', מה כתיב בתריה (שם /תהלים כ'/) ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו.

ילקוט שמעוני תהלים רמז תתפט
הללויה הללו אל בקדשו וגו'. כל הנשמה תהלל יה...רבי לוי בשם ר' חנינא על כל נשימה ונשימה שהוא נושם צריך לקלס להקב"ה, שנאמר כל הנשמה תהלל יה. אמרו על דוד המלך בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו, אמר לפניו רבש"ע, כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי, נזדמנה לו צפרדע אחת אמרה לו אל תזוח דעתך עליך שאני אומרת שירה יותר ממך, ועל כל שירה ושירה שאני אומרת, אני ממשלה עליה שלשת אלפים משל, שנאמר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף:

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כג עמוד א

ומשום הכי נראה למורי הרב נר"ו שטעם הדבר הוא מפני שעיקר קריאת ההלל הוא על כל צרה וצרה שלא תבא על הצבור ואנו אומרים אותו באותה שעה כמו שאמרו דוד על הצרות שעברו עליו וכשאומר אותו בכל יום נראה כמי שאומר שאין הקדוש ברוך הוא עושה נפלאות בכל יום ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר ונמצא שמחרף ומגדף כלפי מעלה אבל תהלה לדוד שיש בו ג"כ מהעתיד וממה שעושה בכל יום אמרו שיאמר אותו בכל יום ומובטח לו שהוא בן העוה"ב ובירושל' נותן טעם אחר משום דכתיב ביה עצביהם כסף וזהב וכשאומר אותו בכל יום נראה כמתכוין לחרף ולגדף כלפי מעלה ולומר שאינו יכול לבטלם מן העולם:

מהר"ל, גבורות ה, פרק סא

ובפרק כל כתבי (שבת קי"ח ע"א) אמרינן האומר הלל בכל יום כאלו מחרף ומגדף כלפי מעלה, והטעם שראוי שיהיה העולם נוהג כמנהגו ובשביל שהעולם נוהג כמנהגו מדותיו יתברך אמת, ואם לא היה זה שהעולם נוהג על מנהגו של עולם אם כן מדותיו יתברך אינם אמתים ח"ו כי הרשעים ועובדי ע"ז בטובה ואלו הצדיקים בצרה, אבל ענין הזה מפני שהעולם נוהג כמנהגו ולפיכך אין הקדוש ברוך הוא מאבד הע"ז מן העולם, וכך אמרינן במסכת עבודה זרה (נ"ד ע"ב) והגומר הלל בכל יום נראה שהוא אומר שבכל עת הקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו בדרך נס, ואם כן למה הצדיקים בצרה והרשעים בטובה ואינו מאבד הע"ז מן העולם ואם כן ח"ו אין ביכלתו וזהו חרוף וגדוף. וזהו שאמרו בירושלמי שלכך הוא מחרף ומגדף מפני שאמר פה להם ולא ידברו וגו' ואם כן למה אינו מבטלם כאלו ח"ו אינו יכול, אבל האומר הלל בזמנה אומר שהעולם נוהג כמנהגו רק בזמנים מיוחדים ולדבר מיוחד לא לכל דבר משנה הטבע רק העולם כמנהגו נוהג והקדוש ברוך הוא מחדש נסים בזמן מן הזמנים וזהו שבח לו: